

СУДОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Реорганізація економічних, політичних і правових інститутів українського суспільства виявилася значно складнішою справою, ніж це уявлялося на зорі здобуття незалежності. Це повною мірою стосується і нашої судової системи. Не можна, звичайно, як стверджують деякі політики, говорити про те, що ми перебуваємо на самому початку її реформування. Водночас нереально очікувати, що довести судову реформу до кінця можна уже найближчим часом, скажімо, до кінця поточного року. Мова може йти про завершення не усієї реформи, а чергового її етапу.

Основна увага при цьому має бути зосереджена на створенні міцної правової бази подальшого реформування судової системи України. Без цього подальші реформаторські кроки здійснюватимуться на основі горезвісного методу «проб і помилок», навмання, без гарантії ефективності реформаторських заходів, а то і на шкоду завданням судової реформи. Але не менш ніж поспішне забігання вперед, вважаю неприпустимим відкат назад, відмову від позитивних надбань у реформуванні судоустрою і судочинства, особливо якщо вони відповідали європейській практиці і побажанням Ради Європи. Зокрема, категорично не сприймаю пропозиції відмовитися від самостійної підсистеми адміністративної юстиції, на створення якої уже витрачено чимало зусиль і матеріальних ресурсів. Нас просто не зрозуміють, якщо ми власними руками знищимо ті наробки, які вже вдалося здійснити.

Але при цьому не можна виключити, що деякі положення судоустрійного законодавства частково носитимуть концептуальний характер, прийматимуться, так би мовити, «на вирість» і впроваджуватимуться у практику в міру створення для цього необхідних передумов. Так, до речі, відбувається зараз становлення адміністративного судочинства, яке поступово виділяється з підсистеми загальних судів.

Усе це потрібно осмислити у процесі обговорення останніх законодавчих ініціатив Президента України, який вніс на розгляд Верховної Ради України проекти нових редакцій законів України «Про судоустрій України» і «Про статус суддів». Основні положення цих принципово важливих документів уже стали предметом обговорення представницьких науково-практичних конференцій в Одесі і Харкові, в Раді суддів України і Верховному Суді України, на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя 21 лютого, у виступі Голови Верховного Суду України В.Онопенка на пленарному засіданні Верховної Ради України 23 лютого 2007 року. Подальше обговорення цих проблем потрібно зосередити перш за все у суддівських колективах, оскільки саме судді передусім мають бути зацікавлені у відповідних законодавчих актах. І справді, хіба це нормально, коли прийнятий у 2002 році Закон про судоустрій уже потребує докорінної переробки.

Спробую зробити і свій внесок у дискусію, що розгортається, з урахуванням потреби в першочерговому вирішенні концептуальних проблем реформування судової системи України. Одразу зазначу, що у поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектах є важливі позитивні новації, причому окремі з них носять справді революційний характер. Є й чимало спірних положень, наукова і практична цінність яких має стати предметом прискіпливих досліджень і обговорень.

Так, у принципі заслуговує на підтримку пропозиція розкрити в окремому розділі Закону про судоустрій засади організації судової системи. Але в законопроекті виявилися змішаними засади судоустрою (здійснення судочинства тільки судами, самостійність судів та ін.) з принципами правосуддя, такими, наприклад, як рівність учасників процесу перед законом і судом, гласність і відкритість судового процесу тощо. На думку експертів Ради Європи з приводу президентських законопроектів, основні засади судочинства доцільно зосередити в судово-процесуальних кодексах.

У законопроекті про судоустрій запропонована нова структура судової системи з метою усунення її асиметричності, на що ми вже звертали увагу на сторінках газети «Голос України» (Українська юстиція на шляху до європейських стандартів // Голос України. — 2006. — 13 трав.). У законопроекті пропонується на доповнення до існуючих Вищого господарського і Вищого адміністративного судів створити Вищий кримінальний суд і Вищий цивільний суд. У такому разі для всіх судових юрисдикцій існуватиме однакова кількість судових інстанцій, судова система набуде необхідної стрункості і учасники процесу будуть поставлені в однакове становище у частині оскарження судових рішень.

За цим же принципом у проекті пропонується створити і апеляційні суди всіх чотирьох судових юрисдикцій: цивільні, господарські, адміністративні і кримінальні.

Що ж стосується судів першої ланки і водночас першої судової інстанції, то головне завдання, яке стоїть у цій частині перед законодавцем, — це забезпечити безперешкодний доступ громадян до суду або, як говорять на Заході, «право на суддю».

Відповідно до ст. 20 проекту місцевими судами є: дільничні суди — районні, районні в містах, міські та міськрайонні суди; окружні суди (господарські і адміністративні) та окружні кримінальні суди.

Ці положення по суті відтворюють існуючу систему місцевих судів, коли одні з них є дійсно місцевими, оскільки їх юрисдикція поширюється на місто чи район або одночасно на місто і район, а інші — господарські і адміністративні хоча і називаються місцевими, але по суті є регіональними, оскільки їх юрисдикція поширюється на області, Автономну Республіку Крим, міста Київ і Севастополь (міста-регіони). Звичайно, доступ зацікавлених осіб до цих «місцевих» судів буде утрудненим через їх віддаленість. Цей фактор ще більше ускладниться через поширення юрисдикції адміністративних і господарських апеляційних судів на декілька регіонів (наприклад, на весь Західний регіон).

Вихід бачиться у тому, щоб передати справи, які належать зараз до юрисдикції місцевих адміністративних і господарських судів, на розгляд міських,

районних, районних у містах і міськрайонних судів. При цьому потрібно максимально використати європейський досвід внутрішньої спеціалізації судів, що сприяло б підвищенню рівня професіоналізму суддів.

Здійснення цих заходів сприятиме наближенню до населення як місцевих судів усіх юрисдикцій, так і апеляційних судів, якщо останні будуть створені у кожному регіоні.

Вищі суди здійснюватимуть перегляд судових рішень в касаційному порядку, і до їхньої юрисдикції перейде основна маса кримінальних і цивільних справ, які зараз належать до юрисдикції Верховного Суду України.

До компетенції Верховного Суду України у проєкті (ч. 2 ст. 36) передбачено віднести перегляд справ за винятковими обставинами в порядку, установленому процесуальним законом, і в інших випадках, установлених законом. При цьому звертає на себе увагу, що чинне процесуальне законодавство послідовно обмежує перелік цих виняткових обставин. Так, Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 354) і Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 237) відносять до них лише неоднозначне застосування судом касаційної інстанції одного і того ж самого положення закону і визнання судового рішення міжнародною судовою установою таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Таким чином, у разі реалізації зазначених положень законопроєкту, Верховний Суд України навряд чи можна буде розглядати як якусь четверту судову інстанцію, оскільки його юрисдикційні повноваження будуть обмежені посправжньому винятковими обставинами, а основною сферою його діяльності стане узагальнення і аналіз судової практики і давання рекомендаційних роз'яснень судам. Найпринциповішим рішенням найвищого судового органу можна буде в майбутньому надати значення судового прецеденту.

Очікувані фінансові витрати на зміну структури судової системи не вбачаються занадто значними, оскільки кількість суддів у судах змінюватиметься в основному за рахунок їх перерозподілу між окремими судовими органами. Організаційно-кадрові труднощі можуть виникнути у разі потреби залучення суддів нинішніх місцевих господарських і адміністративних судів до роботи у міських і районних судах, а тому потрібно заздалегідь продумати шляхи вирішення цих проблем. На заваді розширенню юрисдикції місцевих судів може стати також їх незначний кількісний склад. Можливо, для цього буде доцільно дещо укрупнити зазначені суди за рахунок поширення їх юрисдикції на дві-три адміністративно-територіальних одиниці.

Спірним уявляється закладене у проєкті створення окружних кримінальних судів (зокрема, для розгляду з участю присяжних справ про тяжкі злочини). Звичайно, це позбавило б апеляційні суди невластивої їм ролі розгляду справ по першій інстанції і дозволило б суворо додержуватись принципу «Одна ланка судової системи — одна судова інстанція». Проте, а чому б не віднести ці справи до компетенції міськрайсудів? Навряд чи тут потрібні судді, наділені якимись особливими професійними і людськими якостями. Тим більше що запровадження суду присяжних, очевидно, зробить непотрібним участь у процесі більш як одного професійного судді.

Невдалою видається запропонована назва місцевих судів з розгляду кримінальних і цивільних справ — «дільничні суди». Дільничні суди існували в УРСР до початку 1950-х років і поширювали свою діяльність, як правило, на частини адміністративно-територіальних одиниць. Масштаб же діяльності нинішніх судів значно ширший. Найменування їх дільничними певною мірою принижує роль цієї ланки судової системи. Тож нехай вони і надалі збережуть існуючу назву — міські, районні, міськрайонні суди.

Запропонована реорганізація структури судів дозволить наповнити новим змістом положення ч. 1 ст. 125 Конституції, відповідно до якої «система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації». З ужитку зникне поняття «загальні суди», яке з самого початку було позбавлено змісту, оскільки всі суди спеціалізуються на розгляді певних категорій справ, і ця спеціалізація проявляє тенденцію до дальшого поглиблення. З цієї ж причини відпаде потреба називати суди спеціалізованими, особливо апеляційні і вищі, оскільки всі вони є такими за визначенням. Відтак два конституційні принципи — спеціалізації і територіальності по суті зліплюються в один через те, що будь-який суд одночасно стане і спеціалізованим, і територіальним.

Не претендуючи на безспірність запропонованої структури судів, тим більше що існують і інші проекти, вважаємо, що вона має бути взята до уваги у порівнянні з рештою варіантів.

У законопроекті містяться досить слушні пропозиції, спрямовані на вдосконалення внутрішньої структури судів. Так, слід вітати запроповану ліквідацію президій судів і передачу більшої частини їх функцій органам суддівського самоврядування, що сприятиме демократизації судової системи. Це стосується також віднесення до компетенції Ради суддів України призначення керівників судів, хоча, на мою думку, заради об'єктивності вирішення цих питань це потрібно було б погоджувати з Комітетом Верховної ради України з питань правосуддя. Водночас недоцільно встановлювати безпосередньо в законі (ч. 1 ст. 37 проекту) кількісний склад (по 11 суддів) кожної з палат Верховного Суду України. Потреба в цьому може бути визначена лише в процесі роботи Верховного Суду в нових умовах з урахуванням кількості справ різних категорій, які становитимуть предмет його розгляду.

Принципових змін за проектом має зазнати система органів, які здійснюють кваліфікаційну атестацію і дисциплінарне провадження щодо кандидатів на суддівські посади і суддів. Найбільшою новацією є максимальне зосередження вирішення цих питань загальнодержавними органами, зокрема покладення на Вищу кваліфікаційну комісію суддів (ВККС) прийняття кваліфікаційних іспитів від осіб, які бажають стати суддями, і рекомендацій їх на суддівські посади, а на Дисциплінарну комісію суддів України (ДКСУ) — дисциплінарне провадження щодо суддів. Головна перевага цієї системи вбачається у різкому обмеженні впливу місцевих еліт, приятельських і родинних стосунків на вирішення цих важливих питань, що є важливою запорукою підвищення ефективності їх вирішення.

При ВККС пропонується створення служби судових інспекторів з числа суддів, суддів у відставці, прокурорів та адвокатів. Це можна розцінювати як важливий крок, спрямований на підвищення відповідальності суддів за належне виконання ними професійного і службового обов'язку. У зв'язку з цим хочу нагадати, що в період моєї діяльності на посаді голови Вищої ради юстиції нами вносилися пропозиції про створення такої інспекції, але відповідний законопроект було «благополучно» провалено у парламенті. Сподіваюсь, що цього разу такого не станеться, оскільки депутатський загаль у своїй масі усвідомив небезпеку повної безконтрольності і безвідповідальності суддів за результати їхньої діяльності. Щоправда, вважав би за можливе обмежити склад інспекції лише відрядженими до неї суддями і судьями у відставці з тим, щоб рішення про їх призначення на посади виносилося Радою суддів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань правосуддя. Участь Комітету у вирішенні цих питань є необхідною хоча б з тієї причини, що мова йде не просто про суддів, а про «суддів над судьями», які до того ж працюють на постійній основі.

Необхідно підкреслити, що ці й інші новації щодо модернізації судової системи України будуть успішними лише в разі, коли вони супроводжуватимуться кардинальними змінами в організації судочинства. А це вимагатиме внесення змін до судово-процесуальних кодексів, у тому числі прийнятих зовсім недавно.

Чинне процесуальне законодавство не містить жодних серйозних обмежень для оскарження в касаційному порядку рішень, які набрали законної сили, переважна більшість справ, розглянутих в апеляційному порядку, потрапляє і в касаційну інстанцію. Як відзначили експерти РЄ, таке становище не відповідає європейській і світовій практиці. Основна маса незаконних рішень має переглядатися в апеляційному порядку, а касаційний перегляд повинен стати швидше винятком, ніж правилом. Тут, зокрема, можна запозичити досвід інших європейських країн, у яких законодавчо встановлюються критерії важливості підстав для касаційного оскарження.

Останнім часом предметом жвавих дискусій стають проблеми судового управління як складової частини державного управління, його співвідношення з реалізацією судою функції правосуддя. Справедливо відзначається потреба у тому, щоб частково розвантажити голів судів від вирішення питань апаратної діяльності з тим, щоб вони могли більше уваги приділити питанням, безпосередньо пов'язаним зі здійсненням судочинства і представництвом суду у відносинах з іншими органами.

Проте шляхи вирішення цих питань у законопроекті про судоустрій уявляються спірними і доволі таки ризикованими. У загальних рисах запропоновані новації виглядають так: на органи ДСА покладається керівництво апаратами судів, а на голів судів — контроль за діяльністю апаратів. З теоретичної точки зору ця новація виглядає досить коректною, оскільки в науці управління керівництво і контроль у певній діяльності тісно взаємопов'язані. Керівництво без контролю виглядає досить проблематичним. Це в теорії. А що буде на практиці? Виявивши якісь неподобства у роботі працівників апарату, голова

суду, виходить, не зможе їх сам усунути, а змушений буде звертатися до регіонального управління ДСА! Який же він тоді керівник? Не хотів би робити остаточних висновків щодо корисності чи шкідливості такого заходу, але скажу відразу: ризик тут є, і немалий. Він пов'язаний з розбалансуванням і дезорганізацією системи судового управління. Чи, можливо, зробити спочатку експеримент в одному з регіонів України, що, безумовно, заподіє меншу шкоду, ніж «ламати дрова» у загальнодержавному вимірі.

Досить уважно слід поставитися і до обговорення положень президентського законопроекту «Про статус суддів».

У законопроекті цілком слушно з самого початку викладені положення, що стосуються забезпечення незалежності суддів. Заслугує, зокрема, на підтримку норма, за якою кримінальна справа щодо судді може бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником.

Вважаю за необхідне підтримати й інші заходи, які уже пропонувалися науковцями-юристами, але не дістали відображення в законодавстві, зокрема:

- заборонити проведення будь-яких протестних акцій біля будівель судів, що є безперечним тиском на суддів;
- покласти на органи масової інформації обов'язок утримуватися від публікацій, які могли б впливати на позиції суддів перед розглядом справ;
- визнати неприпустимим затримання представниками силових структур безпосередньо в залі суду осіб, щойно звільнених судом з-під варті, що можна розглядати як своєрідну «демонстрацію сили»;
- покласти край включенню суддів (навіть за їх згодою) до складу комісій і комітетів, створених органами державної влади і органами місцевого самоврядування.

При обговоренні законопроекту експерти РЄ звернули увагу і на такий фактор протиправного впливу на суддів в Україні, як втручання у розгляд справ керівників судів. Думається, що дія цього чинника певною мірою перебільшена, але повністю заплющувати на нього очі теж не можна, і відповідна заборона має дістати відображення в законі. Також заслуговує на підтримку пропозиція експертів покласти на суддів обов'язок не просто пасивно протистояти протиправним висловлюванням і діям на їх адресу, але й обов'язково реагувати на них у встановленому законом порядку.

Принципово новим положенням законопроекту, яке заслуговує на повну підтримку, є запровадження конкурсного порядку добору і призначення кандидатів у судді на суддівські посади, встановлення чітких механізмів вирішення зазначених питань на різних етапах цього процесу. На жаль, до цього часу не вдалося сформувати достатньо ефективного механізму запобігання проникненню на посади суддів не лише осіб, слабо підготовлених у професійному відношенні, але й людей нечесних, безпринципних, з шкідливими звичками. Лише людина з «бездоганною репутацією» вправі претендувати на суддівську посаду. Відтак всебічна перевірка відомостей про претендента має стати правилом при доборі кандидатів у судді, що і дістало відображення в законопроекті. Проте, очевидно, у законі потрібно закріпити право претендента знайомитись

з усіма матеріалами, що послужили підставою для негативного рішення по його кандидатурі, щоб він мав можливість спростувати відомості, які не відповідають дійсності.

Цілком зрозумілим є підвищення до магістра освітньо-кваліфікаційного рівня майбутнього судді, а також до рівня «спеціаліст» — роботи, що включається до стажу юридичної діяльності.

Погоджуючись із збільшенням до двох років строку поглибленої професійної підготовки претендентів на суддівські посади (після закінчення юридичного навчального закладу широкого профілю), не можу водночас погодитися з запропонованою монополізацією цієї підготовки в Національній школі суддів України. Її ще потрібно буде створити, тоді як в Національній юридичній академії імені Ярослава Мудрого і в Одеській національній юридичній академії уже давно діють спеціалізовані інститути професійних суддів, в яких створені всі умови для такої підготовки. Можлива їх заміна на якийсь один спеціалізований заклад не може бути обґрунтована серйозними міркуваннями. Тому назву закладу недоцільно зазначати в законі, а досить обмежитись вказівкою на поглиблену професійну підготовку кандидатів у судді у «спеціалізованому вищому навчальному закладі зі строком навчання 2 роки». До цього строку потрібно включити обов'язкове стажування майбутніх суддів у судах, бажано у модельних, для поглибленого вивчення на практиці різних аспектів суддівської діяльності. Врешті-решт, особа, яка здобула статус судді, не має права розраховувати на такі попуски, як «молодий суддя», «недосвідчений суддя» тощо, і повинна виконувати весь обсяг професійних обов'язків.

Враховуючи можливість істотного зменшення кількості справ, які розглядатимуться Верховним Судом України, і, навпаки, збільшення питомої ваги аналітичної діяльності, є бажаним залучення до його складу провідних учених у галузі права у межах відповідних судових юрисдикцій. Доцільність такого підходу підтверджується практикою діяльності Конституційного Суду України. Вважаю, що стосовно науковців, які мають науковий ступінь доктора юридичних наук, недоцільно повністю зберігати умови, порядок добору і призначення (обрання) на суддівські посади, які стосуються інших претендентів, — їх потрібно значно спростити.

Експертами РЄ висловлено цікаву думку про те, що успішне закінчення Національної школи суддів (так у проекті), на жаль, ніяк не гарантуватиме успішного проходження наступного етапу — рекомендування на посаду судді. Отже всі зусилля, витрачені державні і власні кошти виявляться марними! І справді, можливі такі ситуації, коли внаслідок різних (не лише об'єктивних, але й суб'єктивних) обставин результати складання іспитів у школі будуть відмінними, а кваліфікаційних іспитів у ВККС — негативними. І це за умов, коли склад екзаменаційних комісій і в першому, і в другому випадку формується ВККС. Навіщо ж тоді повторювати цю процедуру, до того ж, якщо врахувати, що пізніше до перевірки знань претендентів долучається Вища рада юстиції, а ще пізніше — і Секретаріат Президента України. Якщо не фізична, то психологічна і нервова напруга у претендентів тут буде не меншою, ніж

у кандидатів у космонавти. Моя думка з цього приводу: випускні экзамени в спеціалізованому навчальному закладі і кваліфікаційний іспит у ВККС мають бути поєднані як у часі, так і за змістом. Це не призведе до зменшення вимогливості, але певною мірою зніме з претендентів психологічний тягар, зменшить підозри щодо необ'єктивності оцінки знань і професійних якостей.

Порядок призначення і обрання суддів безстроково Верховною Радою України зараз встановлено окремими нормативно-правовими актами: указом Президента України і спеціальним законом. Значно досконалішим є включення відповідних норм безпосередньо до Закону про статус суддів, що і запропоновано у законопроекті. Проте, як свідчить досвід, оскільки на окремих етапах номінацій на суддівські посади з різних причин має місце тяганина, доцільно закріпити в законодавчому порядку максимальні строки вирішення відповідних питань.

Під час їх розгляду, звичайно, потрібно найретельніше вивчати професійні і особисті якості кандидатів, що ми і намагаємося робити на засіданнях Комітету з питань правосуддя. Проте при розгляді цих питань на пленарних засіданнях парламенту в умовах його політичної розпорошеності мають місце спроби окремих депутатів відшукати компромат на претендентів за відсутності серйозних підстав з особистої неприязні до них, що інколи створює нервозну і навіть скандальну атмосферу обговорення. Тому потрібно прямо заборонити у законі ставити у запитаннях і виступах депутатів під сумнів ті судові рішення, винесені кандидатами на обрання суддями безстроково, які були розглянуті судами вищого рівня і остаточно набрали чинності. Це було б об'єктивним і справедливим.

Заключним етапом набуття статусу судді чинне законодавство визнає складання ним присяги, причому обов'язково в присутності Президента України. Практика застосування цього порядку уже підтвердила його нереальність, оскільки укази глави держави про призначення суддів видаються у різний час, а, отже забезпечити присутність Президента на процедурі складання присяги окремими суддями і їх невеликими групами практично неможливо. Очікування цієї події тривало інколи багато місяців і весь цей час новопризначені судді не могли стати до виконання професійних обов'язків. Сам Президент (тоді ним був Л. Кучма) своїми указами спростив цей порядок, хоча в принципі він не мав права цього робити. І от автори законопроекту знов «наступили на ті самі граблі», передбачивши складання присяги обов'язково в присутності Президента (ст. 11 проекту). Вважаю, що настав, нарешті, час з огляду на реальність переглянути цей порядок. Можливо, відповідна урочиста церемонія могла б відбуватися у Раді суддів України в присутності найавторитетніших представників суддівського співтовариства, а також Голови Вищої ради юстиції і Голови Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя.

Серйозної переробки, на мою думку, потребують положення гл. 3 розд. 1 законопроекту «Народні засідателі і присяжні». По-перше, потрібно, по можливості, уніфікувати порядок складання списків народних засідателів і списків присяжних, який у проекті істотно відрізняється без будь-яких серйозних причин. По-друге, необхідно максимально конкретизувати процедуру вирішення

цих питань, права і обов'язки причетних до цього органів. По-третє, враховуючи, що ці представники народу беруть безпосередню участь у здійсненні судочинства і, як і професійні судді, несуть за це відповідальність, було б справедливим на період виконання ними обов'язків в суді встановити оплату праці на рівні суддів. По-четверте, затвердити в законодавчому порядку текст і встановити процедуру складання народними засідателями і присяжними присяги (на пленарних засіданнях місцевих рад).

Позитивною рисою проекту нової редакції Закону України «Про статус суддів» можна вважати конкретизацію порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, що сприятиме зміцненню державної дисципліни при здійсненні правосуддя, посиленню боротьби з проявами беззаконня і сваволі з боку окремих представників суддівського співтовариства.

Щоправда, невдалою видається спроба дати у ст. 52 проекту вичерпний перелік підстав дисциплінарної відповідальності професійних суддів, оскільки практично неможливо повністю врахувати пов'язані з цим нюанси. Натомість потрібно чітко і коротко зазначити, що суддя може бути покараний в дисциплінарному порядку за істотні порушення законодавства при здійсненні судочинства, правил трудового розпорядку і службової дисципліни, а також за порушення норм суддівської етики, які ставлять під сумнів його незалежність і неупередженість чи негативно впливають на авторитет суду.

Статтею 57 законопроекту передбачено, що до професійних суддів застосовуються такі дисциплінарні стягнення: догана, пониження кваліфікаційного класу, позбавлення кваліфікаційного класу. Перші два стягнення уже відомі чинному законодавству. Що ж стосується третього, то можливість його закріплення в законі викликає серйозні сумніви. Практично у всіх системах, де працюють державні службовці, позбавлення спеціального звання, рангу чи класу є наслідком звільнення урядовця з посади. Немає жодних підстав для того, щоб так само не вирішувати питання і щодо суддів.

Натомість слід прислухатися до рекомендацій експертів РЄ, які пропонують включити до числа дисциплінарних стягнень звільнення судді з посади в результаті дисциплінарного провадження за найсерйозніші порушення закону, які можна розцінювати як порушення присяги. В такому разі суб'єктами застосування відповідальності будуть Дисциплінарна комісія суддів України, Вища рада суддів, Президент України і Верховна рада України.

Що стосується Вищої ради суддів, то вона, не виходячи за межі чинної Конституції, фактично є суб'єктом дисциплінарного провадження не лише стосовно суддів Верховного Суду України і вищих судів, але й інших суддів, характер порушень з боку яких несумісний з перебуванням на суддівських посадах. По суті ВРЮ виступає у подібних випадках як орган «швидкої юридичної допомоги» суспільству у ситуаціях, коли окремих суддів «заносить» настільки, що вони здатні порушити кримінальну справу проти глави держави, нехтуючи існуванням процедури імпичменту; зупинити законотворчий процес; виконати замовлення тіньових структур щодо сприяння захопленню підприємств тощо. Для подібних випадків особливо важливою є оперативність реагування: вне-

сення ВРЮ подання про звільнення та його невідкладний розгляд відповідними посадовими особами.

Вчинення таких порушень має вважатися додатковою підставою для зупинення повноважень судді за рішенням ВРЮ на додаток до тих, які передбачені у ст. 76 законопроекту.

І останнє. Як наголошують провідні науковці і практики, зміст обох президентських законопроектів повинен повністю відповідати чинній Конституції України і не містити новацій, які вимагають змін до Основного Закону.

Проте в законопроектах можна зустріти положення, які не вписуються у зміст чинної Конституції України. Наведу два приклади.

Відповідно до ст. 14 проекту Закону про судоустрій «учасники судового процесу та інші особи у випадках та порядку, встановлених процесуальним законом (підкреслено мною. — С. К.), мають право на апеляційне і касаційне оскарження судового рішення». Тобто тут діє принцип: «Дозволено лише те, що передбачено законом». Заглянемо тепер у п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, яка містить норму щодо «забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом». Тут уже закріплений інший, діаметрально протилежний, принцип: «Дозволено все, за винятком випадків, встановлених законом». Цілком очевидно, що таку кричачу невідповідність положення законопроекту Основному Закону потрібно усунути.

Другий приклад. Відповідно до п. 23 ч. 1 ст. 106 Конституції України Президенту України надано право «утворювати суди у визначеному законом порядку». На додаток до цього п. 4 ст. 20 чинного Закону про судоустрій передбачено також право глави держави встановлювати кількість суддів у судах. Подібна норма (п. 24 ст. 18) фігурує також в президентському проекті змін до Закону про судоустрій.

Цілком очевидно, що утворення судів (тобто судових органів як юридичних осіб публічного права) і встановлення кількості суддів у судах — це різні речі. Навряд чи розподіл і перерозподіл суддівських посад між різними судами — це справа, варта уваги глави держави. Але справа передусім полягає в іншому, а саме в тому, що ст. 106 Конституції України встановлює вичерпний перелік повноважень Президента, а п. 31 ч. 1 цієї статті передбачає можливість здійснення ним лише повноважень, передбачених Конституцією. Отже, маємо ситуацію, якої бажано уникнути, тобто вихід Президента за межі своїх конституційних повноважень. Це потрібно врахувати при доопрацюванні законопроекту. Оскільки питання встановлення кількості суддів у судах стосується їх внутрішньої діяльності, його слід віднести до компетенції органів суддівського самоврядування.

Звичайно, у межах однієї статті неможливо охопити всі проблеми, пов'язані з реформуванням судоустрою України. Дискусії з цього приводу доцільно продовжити на сторінках засобів масової інформації.